

ÄRQTUNDMALDA SÕNAQ, SÕNATÄHENDÜSEQ JA ÜTELÜSEQ VÕROKIILSIN JUTUSSIN¹

Urmas Kalla

Sissejuhatusõs

Artiklin kaetas sõnno, miä ommaq peri Vana-Võromaalt kor' atuisist võrokiilsist jutussist (muinasjutõst). Noilõ lask' mano päседäq eesti jutussidõ andmõbaas Eesti Rahvaluulõ Arhiivin (ERMA). Tundmalda sõnaq ommaq lõvvedü sõs, ku jutussit sai loetus tsihiga tetäq vällävaliminõ võrokiilside jutussidõ antoloogia jaos. Läbi loetus saivaq õnnõ nuuq jutusõq, kon võrokiil (ka üten tarto kir'akeelega) paistu ollõv ülekaalun. Tasos meelen pitäq, et tundmalda võrokiilsit sõnno ja ütelüisi või ollaq ka tõisin jutussin, näütüses sääntsinn, kon võro keelen om edesi ant õnnõ õkvakõnõq. Nii et läbiuurmalda võrokiilset kraami om jutussidõ osan viil küländ. Perän sai artiklihe võetuid sõnno eräle otsitus ka tervest andmõbaasist, säälhulgan lugõmalda jätetüist Võromaa jutussist. Ku rehkendäq kir'aviko, andmõbaasi trükmise man tegünüisi viko (säälhulgan arvosaamisõviaq) ja üleskirotajidõ mitmõsugumaidsi kir'aviise, sõs või arvadaq, et mõni as'akotsinõ sõnatarvitus jäi iks lõüdmäldä. Sõnaotsmisõga saivaq läbi kaetus viil eesti regilaulude andmebaas (ERAB) ja eestikiilne Internet.

Ärqtundmalda sõnos ja tähendüisis ommaq loedu ka nuuq, miä ommaq olõman Wiedemanni eesti-s'aksa seletüssõnaraamatun (WIED), a ei tulõq inämb ette illatsõmbin sõnaraamatinn. Wiedemannil om külh eräle vällä tuud tarto kiil, a kas sõna ka võro keelen olõman om, tuu kottalõ säält teedüst ei saaq.

Lõvvedüq tundmalda sõnaq saivaq käsikir'ost üle kontrollitus. Viil päält ettekandõ tull' artikli valmistamisõ käügin vällä, et mõni arvat tundmalda sõna oll' periselt sündünü kir'aviast vai võlssi lugõmisõst. Ka raamatust „Eesti kõnekäänud“ (EKK I, EKK II) artiklihe võedu näüdüseq ommaq üle kontrollidu, ku originaalilõ om olnu ligipäsemine Internetist.

---

¹ Artikli põh'as om ettekannõq „Tundmatud sõnad ja väljendid võrokeelseis muinasjutes“, miä sai peetüs seminäril „Lõunaeesti keele unustatud sõnad“ 14.06.2024 Tarton.

Ärqtundmalda sõna tähendäs siin artiklin täpsembähe 'võro keele(n) ärqtundmalda sõna' – põh'aeesti keelin või sõna ollaq tutva. Artiklihe olõ-i küll võet noid jutussist peri sõnno, miä sõnaraamatidõ perrä ommaq olõman tarto, a mitte võro keelen: om peet võimaligus, et nuuq sõnaq küündüq sõski ka Võromaalõ.

Sõnaseletüse (märksõnaartikli) ülesehitüs: 1) jutussõst peri sõnakujo(q); 2) jutujupp vai -jupiq originaalist (originaalõst); 3) arvadaq tähendüs (eesti kir'akeelen, originaalteksti umaga saman muutmisõvormin); 4) sama sõna ettetulõminõ muial ku võrokiilsin jutussin; 5) „kaeq kõrvalõ“ (sõnaraamatist, harva ka muialt peri kõrvusäädmismatõrjaal); 6) autori arvamisõq sõna tähendüse, periolõmisõ, sugulusvaihõkõrdo, välläütlemise jm kottalõ; põhivormõ välläpakminõ.

Artikli lõppu om pant ka paar üteliisi, midä sääntsel kujol olõ-õs sõnaraamatist löüdäq.

„Kaeq kõrvalõ“ all ommaq sõnaraamatidõ märksõnaartikliist antu õnnõ nuuq osaq, miä võisi näüdadäq köüdüst tundmalda sõna vai tähendüsega.

Tsitaadiq ommaq antu nii pikält, nigu sõna tähendüse ärqtundmisõ jaos vaia. Kir'aviis om originaali uma; kahtlasõq (kattõ muudu vällä lukõq) sõnaq ommaq antu katõn variandin (tõõnõ klammõrdõn ja küsumise-märgiga).

Eesti Rahvaluulõ Arhiivi vanavarakorjusõq ommaq keeleuurjil viil läbi tüütämälä varandusõsalv, umal aol tekk' otsa vallahõ raamat „Igal puul oma juur“ (Peebo, Peegel 1989). Pääle jutussidõ uutvaq keeletundjist lugõjit umakiilseq rahvaluuq (eesti keelen *muistendid*), kombõseletüseq, usolinõ teedüs jne.

Ka siiäq artiklihe joudnu matõrjaal jääs uutma, et mõni õigõmb sõnakujo vai selgemb tähendüs viil üles lövvetäs. Noid või vällä tullaq kasvai sammo üleskirotajidõ käe alt peri kraami hulgast.

Ärqtundmalda sõnaq

hets

Ütel esal olli noor katesatõistkümne aastane tütrekene, kes väega illus ja targa loomuga olli, kuna esa küll esi nii ütelda, peris hets olli, kes kõigin paigun esi hennast ja ka omma tütart meeletul kombel kitt. (H I 6, 429 < Jaan Sandra, 1895 (Vas))

Arvadaq tähendus: 'kergats, edev'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **herits** *erits* Ote, g *-e* Nõo Võn Urv Krl (*h-*); transl *eridsess* Kan; *herits*, *heerits* g *-dse* Har; *herits* Rõu **1.** kelm, nurjatu, heris; kergats (EMS)

2) **herts** *herts* g *hertso* kergats [...] Vas (EMS)

3) **edev** n, g *edeve* M; *etev* g *edevä* T V (*h-* Urv Rõu Räp; *-v* Rõu), *-e* Hel San Krl **1.** edvistav, eputav; [...] **3.** elavaloomuline; peru (EMS)

4) **eerus**¹ *eerus*, *-os* g *-e* kergats, elava loomuga; edevus Hls (EMS)

5) **eerusk**¹ *eeru|šk* g *-ski* Krk; *eerošk* Hls = **eerus**¹ (EMS)

6) **etsik** *etsi|k* g *-ku* edev [...] Krk (EMS)

Või ka ollaq, et siin om kir'aviga (*r* puudus jäänü), a niisama loomulik paistus, et sõna om Vahtsõliinan kujost *herts* viil inämb lühenü, näütüses sõna (*h*)*etev* mõol. Ku nii, sõs piässi sõna lõpp olõma ilma pehmehüseldä. Säänest lühenemist ja mõotamist näütäs või-ollaq ka mulgi kiil, kon ommaq olõman sõnakujoq *eerus* ja *etsik*.

hükend (ipf 3sg)

Eläjä kaupmehe poig, kes ka esä lähe kõrral põlvitas, hükend esäle lähembälle ja ütäl tälle kõrva sisse: „Esä, esä, vaest saa vinäld viitki.“ (H II 73, 255 < Jaan Sandra, 1906 (Vas))

Arvadaq tähendus: 'nihutas end, liikus vähehaaval või vaevaliselt'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **hükerdämä** <hükerdä?, hükerdä> vusserdama, pusserdama (SESS)

2) **hükkelemä** *hükeldä?* *hükkeless* *hükel* hulpima *latsök* *—ka* *hükkelip* *—pääl*, *muidu* *tiidnü üs* *oõtsma naadaki järve* Vas (VVMS)

3) **hükeli**: Ni sõs kolmadal pääväl jäll oli rahvas sääl mäe all ni hükeli, kukõli üles minekiga, a kiäki es saa minnä (H II 3, 343 < Hindrik Prants, 1889 (Se))

Kujolt lähkü seto sõna *hükerdämä* klapi ei tähenduselt. Tõõnõ *hük*-tüvega sõna *hükkelemä* võissi Prandsu üleskirotõdun jutussõn tähendäq 'vaevaliselt (edasi-tagasi) liikuma'. VVMSn ant vastus 'hulpima' tähendäs kerget üles-alla liikmist vii pääl, tõõnõkõrd ütän väikse edesiliikmisõga. Säänest liikmist paistus nimetävät ka Sandra sõna, mink infinitiiv võissi ollaq *hükendämä*.

ilmsilm

Kõrvenut haisu tunden küüsinü: mis sääl kõrbes? Tälle vastatu Ilmsilm kõrvetas vist tsikku. (H II 45, 27 < Johann Väggi, 1892 (Kan))

Kaeq kõrvalõ:

1) **ilmsi** (rahvas): [...] lapse hoidja kostnud, ilmsi rahvas korvetavad sigu [...] (E 8, 7282 < J. Pihlap (Vil))

2) **ilmsi päivsi**: Kärdo haisu tullõ, ilmsi päivsi kõrvatas ziku. (H III 11, 166 < Jaan Gutves, 1889 (Rõu))

3) **ilmsil, päivsil**: [...] karüs ütles õt Ilmsil, päivsil kõrbatas tsikku, taa ommõ tuu hais. (S 18599/600 < M. Pihlapuu, 1929 < M. Sõmmer (Se))

4) **ilmsin kärsin**: Kui peninukk isi tagasi jõuudis, tundis ta prae haisust ära, et õige lugu majas ei olnud ja ütles: „päh, päh, põki haisu, / vanamoori moka haisu, / ilmsin kärsin kõrvetets sigu.“ (H II 23, 209/10 < A. Kitsberg, 1889 (Krk))

Nigu näädüssist paistus – sõna om nimisõna kombõl tarvitõt kulunu vorm ütelüsest „ilmsil-päivsil“. Setomaal om ütelüsel kimmäs kotus saman jutusõtüübin „Naanõ soendis“ (ATU 409; lövvet 7 variandist). Võro- ja Viljandimaal tulõ ütelüst jutussin ette muutunu kujoga, miä näütäs unõhtamisõ märke (kõik kolm lövvetüt varianti ommaq ülevänpuul ärq tuudu; Krk näüdüs om tõõsõst jutusõtüübist – „Hans ja Grete“ (ATU 327A)). Sõna tähendüs jääs hämäräs. Et mõtõld om määnestki kotust (vai kotussit), tuu om selgehe nätäq tõõsõst jutusõtüübist „Võlsit ristjäidsilkäümine“ (ATU 15), mink seto variandõn lupas kar’us minnäq ristjäidsile „ilmsilõ-päivsilõ“ (lövvet 10 üleskirotusõst väikside kir’apildivaihidõga, näütüses S 54780/4). Viien Põlva ja ütten Rāpinā variandin „Tāhemõrsja“ leelolaulust (kaeq ERAB) tulõvaq kos’aq *Ilmussist ja Päivissist ~ Päävissist ~ Päävüssist*. Sääne mütoloogilinõ laul lupassi muido uskuq ütelüse väega vanna tagapõhja, õnnõ muin Eesti variandõn seod sõnapaari olõ-i.

jusi

Kass läts tarõ pääle, kohe tä ol pergamendi är kākñõ, a lõüs’, et puru ol õnnõ takah. Hiire’ja roti’olliva’pergamendi är järänõ, tennõvä kui heüd, tsädsele aan’u kui jusi. (ERA II 162, 236 < Paulopriit Voolaine, 1935 (Rāp))

Arvadaq tähendüs: ’(kahjurite närimisest järele jäänud) puru’.

Kaeq kõrvalõ:

1) **jusima** *ju´sima* nãrìma *hiire? ãr? ju´sìnu?* Plv (EMS)

2) **jusitamma** *jusitamma* peeneks nãrìma; ussitama *hiire? ãr? ju´sìtanu?*; *ubina? ãr? ju´sìtõt* Plv (EMS)

Jutusõteksti ja *jusi*-tüvega tegosõnno perrã om nãtäq, et jusi om (innekökkõ hiiri) jürãmisest perrã jãänü puru.

karhuut

naa es jõvva enamb om[ma] sõãme vallu kannatada, enge, karhuut! *heidiva nema henda nelanda kõrra pääl, korgest maaha, mille taga järg olli, et na mitmes tüküs purus lãtsiva.* (H I 8, 165/6 < Jaan Sandra, 1895 (Vas))

Kassikene arvas see hiire olevat, nink ta joosk suure õhinaga õkva sinna, kon susi vahi pääl olli. „Karhuut,“ olli kass soe hanna külen. (H I 8, 407 < Jaan Sandra, 1895 (Vas))

Arvadaq tähendüs: 'karmauh; karnaps; karsumm'.

Muial:

1) *Mies aije kavaluse perãst hobese ligi järve, niigu tahas ta teda sääl juotma naada. „Karhuut, lopst!“ oll tike noorik põhjalda järveh, kost ta vistist inãp iãlgi tagasi es tule.* (H II 61, 865 < Jaan Sandra, 1898 (Se))

2) *sãäl kuuld ta [kass] kuningliku sõngu all, hiirekese tasast kidsisemist. Karhuut, oll ta ka alatul loomakesel kui kuri kodas sãlãh, ja tahtse teda veritse surmaga nuhelda.* (H II 63, 245 < Jaan Sandra, 1900 (Se))

3) *A kelm kahr oll hinne 'enda' kavalusi üte kadaja puhma varjo arr kãknü, kost ta „karhuut“ äkki üles karas, ja õkva tulõjalõ kangõ mãristãmisega vasta tormas.* (H II 64, 3/4 < Jaan Sandra, 1901 (Se))

4) **Karhuut** *kaarakaku, saiasarviku jo nãüse.*² (H II 63, 412 (1048) < J. Sandra, 1900 (Vas v. Se))

Kaeq kõrvalõ:

1) **kartsuumst** *`kartsuu-mst = karsumdi et jõvva es `algi kiñni pitã? ja `kartsuu-mst `olligi viih* Rãp (EMS)

---

² Kirãsaatja saadõt ütëlüs (ilma seletüseldã). Olõman EKK II: 496, sääl essükombõl parandõt: „Kaehhuti (vaatasin) kaerakaku [...]“

2) **kargauhti** `kargau-hti deskr `väike penike `õlli, karass `kargau-hti sinna lihapatta `sisse; ta `tulli tolle `kõrge virna otst `kargau-hti tolle alumatse virna pääle Nõo (EMS)

Tsiteeritüin teksten Sandra pehmehüst ei märgiq, selle tiia ei, kas sõna lõpun tuud om. *kar*-alostusõga hõikussõnno om EMS-n *kar*'akaupa, a kujo poolõst ligidäidsi väega veidüq. Ülevänpuul ommaq ärq tuudu nuuq kats, mink variandis võissi ollaq Sandra sõnakujo. Sõnna *kartsuumst* või pitäq laembalt (inämbüisi Põh'a-Estin) tutva *kar(t)sumdi* variandis. Näädüside perrä kääväq nuuq kõik õnnõ vettesadamisõ kotsilõ, a Sandra tarvitas hõikust *karhuut* tuun tähendusena õnnõ üts kõrd; tõisil kõrrol lätt tähendus kokko näütüses eesti kir'akeele sõnno *karmauh* vai *karnaps* umaga. *kargauhti* tähendus või näädüslausidõ perrä ollaq laemb ja ka tuu poolõst paistus sõna ollõv Sandra tarvitõdulõ sõnalõ lähemb.

kehi kestpäävä (sg g)

Haugas [...] lei kitjale kikkale oma kulli küüdse sisse, – ja täll olli **kehi kestpäävä** aigu – õdang. (H I 10, 253 < Jaan Sandra, 1896 (Vas))

Arvadaq tähendus: 'otse keskpäevasel ajal'.

Kaeq kõrvalõ:

kehi|kiäki? *pron* <kehi|.kinkagi? ~ kehi|kellegi?, kehi|kedägi?> mitte keegi (SESS)

Kas seo Sandra üteliis vai liitsõna om timä hindä tetüs, tuud mõista-i üldäq. Risto Järve perrä: „Kirjamees kasutab sagedasti ka setu muinasjuttudele tunnuslikku vormivõtet esitada sõnapaare, mille teine pool on vaid heakõlaline tähenduseta sõna ...“ (Hagu, Järv 2004: 284) Siin liitsõnan vai sõnapaarin om ilma tähenduseldä külh edimäne puul *kehi(-)*. Tuud jakku om muido seto keelen tarvitõt õnnõ liitsõnan *kehikiäkiq* ja säääl tä kõvõndas eitüst. Sandral võissi *kehi(-)* ollaq niisamatõ põhisõna kõvõndaja, a hoobis jaatavan tähendusena 'õkva kestpäävä aigu'.

Raamatun „Eesti muinasjutud II. Loomamuinasjutud“ (Annom jt 2020: 583) om seen seosama jutus ja *kehi kestpäävä aigu õdang* pant ümbre 'keset keskpäeva õhtusõök'. Tuu võissi õigõ ollaq sõs, ku *täl(l)* käüssi lausõn hauka kotalõ. Pakussi sõski, et *tä* om 'kikas' ja *õdang* tähendäs 'eloõdangut'.

kielkabel

*Kunigas om esi üts õiglanõ mies, kes esi meelega kedägi surmalõ sundma ei lää – tuo peräst om ta liina sisse, paljohe paiku sala **kielkabl**a üles säädni, nii uulitside nulkõ pääle, kellel väiku helisevä kelläkese küleh omma, **kielkabl**a kottal olõva maja seeh, koh kuniga puolt vahi man omma. Kui sis kiäki sala **kielkabl**a külge piäs kogõmata putahutma, helisese kellä ja inemine võetas kinni, ja ta om kimmähe surmalats, muud midägi. (< H II 70, 478 < Jaan Sandra, 1904)*

*Surm oll tälle kui **kielkabel** üöse äkki mano tulnu – ja herr oll tõeste ütest ilmast tõistõ ilma, niigu ta mehekene esi oll suovnu. (E 45399/400 (13) < Gustav Sander, 1905 (Vas))*

Arvadaq tähendus: 'silumus saagi püüdmiseks'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **kabl** keel-k. *Schlinge, Fallstrick* (WIED)

2) **keel**¹ [...] II. [...] 2. fig pillikeelt meenutav osa millelgi [...] c. pl looma- või linnupüünis Har Se (EMS)

3) **linna|keel** silmus linnu, metslooma või kala püüdmiseks [...] Rõu (EMS)

Sandraq tarvitasõq *ij* märkmises *ie*-d ja kirotasõq perätsilbi *õ*-d tõõnõkõrd *e*-ga. Sõna täpsemb välläütlemine om *kij|kabõl*.

kiikli (sg g)

*Jälle ajanu ta uma **kiikli** /= pintssak/ sälläst ja visanu hussele kätte, mille manno kõik hussi kokko lõõnuvä. (H II 33, 284 < Joosep Tamm, 1889 (Oudova, Sträkova < Plv))*

*Ta visanu viil umma küpärä hussele seltssi, mille mano ka hussi kaukõmpas jäänüvä, kui mäntli ja **kiikli** man oliva. (H II 33, 285 < Joosep Tamm, 1889 (Oudova, Sträkova < Plv))*

Arvadaq tähendus: 'pintsaku; vormikuue'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **китель** [...] vormikuub; *морской китель* mereväe vormikuub (VES)

2) **kittel** n, g *kiikli* Plv 1. kerge riietuse (EMS)

EMS näütäs, et Põlvän om tunnõt ka lähkü sõnakujo *kiitli*, a mitte seon tähendus. Jutussõn ant tähendus 'pintsak' (a või-ollaq periselt 'vormirõivas') võissi vinnekiilse *китель* tähendusega eski parõmbahe kokko minnäq. Jutussõst om nätäq, et *kiiklit* kanti *mäntli* all. Täpsemb välläütlemine nimi-käänüssen võinu ollaq *'kiik'li*.

kommeluu

Üt's ütelnü': „seo um uma memme **kom'meluu**.“ Tõnõ vasta: „ei_jolõ'.“
Tõnõ jäl' et: „jah, seo um uma memme **kom'meluu**. Näet uma memme sõrmuski'.“ (AES, MT 205, 29 < Hella Keem, 1937 < Ann Rammo (Plv))
„Sii um uma imä **komm'eluu!**“

„Mis sa no kõnõlõt! Ei olõq!“

A tõõnõ üt'l': „Sii um uma imä **komm'eluu!**“ Et: „Kaeq, uma imä sõrmuski um!“

(KKI MT 478, 26–31. Heliplaadistanud P. Ariste 1938, litereerinud H. Keem 1971 < Ann Rammo (Plv) (Võru murde tekstid, 2002). (Artikli jaos parandanu kullõmisõ perrä U. Kalla.))

Arvadaq tähendüs: 'sõrmeluu'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **komm**³ [...] *koim* g *kommi* T; *koim*- Trv Krk **1**. muhk, kühm, mügar *kui nõna pääl om suur küir, vai koim, tyy om koimnõna; jalgu pääl kommi prõlla ülevän* [kitsast saapast] Ran; *sel kõjol om nigu sure kommi* (käsnað) *küllen jälle* Nõo; *Ma leie pääga vasta saina, nüüt om kommi pähä ajanu* Võn (EMS)

2) **komp**¹ [...] **1**. tükk, kamakas, klomp (EMS)

3) **komp**² *komp* g *kombi* Kam, *kombu* Ote kungas; kühm (suurema mäe harjal) (EMS)

4) **komu**¹ [...] **a**. kühm, muhk; käsn, pahk; mügar; **b**. kont, kondiots (EMS)

5) **komu|luu** *komuluu* Kuu Vai kumer luu (nt nina-, ristluu) (EMS)

6) **kõmp**³ [...] kõrge (kivine) maa; põndak (EMS)

7) **kõmp**⁴ *kõmp* g *kõmba* põidlaliiges (ka mõõtühik) *Kõmbaga mõõdeti ka - - kaksteist`kõmpa`õlli naiste`pastla pikkus* Hää (EMS)

8) **kõmp**³ *kõmp* g *kõmbä* tõmp ots **a**. kõnt *mea`ijjõndsi, kas põlve`kõmpe pääl* Krk **b**. tükk, *tomp puu kõmp, päält kasunu kõveress* Krk (EMS)

9) **kõmp**⁴ põidlaliiges pikkusmõõduna *päidle mõõt om kõmp, päidle otsast senigu kõmbäni; meeste suka tall piap oleme viis`kõmpä ku kahanteme akkat* Krk (EMS)

10) **kümp**² *kümp* g *kümbä* **1**. pikkusmõõt (põidla esimene liige või nimetis-sõrme kaks liiget) *suka veert ike mõõdame, kümbäge, mitu`kümpä om lai* Krk; **2**. sõrme liikmekoht *sõrme kümbä valuteve; mea lõigassi sirbige väikse sõrme kümbä pooless* Krk (EMS)

11) **kümp**¹ [...] **1**. küür; muhk; **2**. kungas (EMS)

Ku kariaq sōnno *kōmp*, *kōmp* ja *kūmp* esiqsugumaisi tähendüisi, sōs om nätäq, et osa noist lätt häste kokko ka tarto keelest tutvidō sōnno *komm* ja *komp* tähendüisiga, õnnō viimätsil olō-i tähendüst 'pöidlaliiges' vai 'sōrme liikmekoht'. Või-ollaq om tuu tähendüs tarto ja põh' avōro keelest kaonu. Ku nii, sōs vōi jo mõtōlda, et kunagi om *komm*-sōnast tett näütüses latsikiilne vorm *komm'ehuu*. Häste ei klapiq külh tuu, et jutussōn paistus ollōv tegemist terve sōrmōjakuga, kon ka sōrmus ümbre om, mitte õnnō jakuotsaga. Sōnaq *komm* ja *komu* veevāq mõttōq ka munaluu 'pahkluu' pääle (kaeq EMS: *komuluu*), a jutust tulō-i joht vällä, et inne sōrmō kõnōldasi jala(kondi)st.

kroll

Ent herne kroll es hooli sest midagi, enge andse siivule teeda. (EKS 4°, 4, 11 > Johan Zupping, 1876 (Kan))

Arvadaq tähendüs: 'hernevargusega kimbutaja'.

Kaeq kõrvalō:

1) **kroll** *krōll* g *krolli* vilets loom [lehm] *kōhn ku vana krōll jälleki* Ote (EMS)

2) **krōll**¹ *krōll* g *krōlli* Kod Urv Rōu vana vilets olend [...] *Vana hobōsō krōll, taast ei olō inäp midägi `asja* Urv; *Esi\_ku vana krōll, a `uhkust aja takan* Rōu (EMS)

3) **krōlli**¹ *krōlli ajama v otsima* Plv; *krōll|i* Vas, -e Rāp kiusu ajama, viha pidama (EMS)

4) **krōllikass** *krōllikass* kiuslik [...] Plv (EMS)

kroll' vōi väega häste ollaq ka Kanepi sōna, innekōkkō Valgjärve valla tuun jaon, kon jutus om üles kirotōt ja kon kiil om tartomoodulinō. Jutusō tekstist tulō-i vällä, et hernevaras olnu vilets vai vana. A ku rehkendāq, et *kroll'* ja *krōll'* ommaq sūnonüümiq ja et viimädsega samast tüvest sōnno tarvitōdas kiusuajamisōst kõnōldōn (ka kõrval Pōlva kihlkunnan), sōs vōigi pakuq, et jutusōtekstin om sōna *hernekroll'* tähendüses 'hernevargusega kimbutaja'.

andse siivule teeda (välläütlemine periselt *teedä*) om variant laembalt tutvast ütelistest *jalgadele teada andma* 'jalgadele valu andma' (EKK I: 966).

kõlpid (pl p)

*Sulanõ kaes_set es jõvvaⁿ noid **kõlpid** vai kannipuid es üleski^t tõsta^t.*
(EKA 424, 46 < Hella Keem, 1936 (Rõu))

Arvadaq tähendus: 'kaelkooke, kaelkookusid'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **kaal|puu 1.** hrl pl kaelkoogud [...] Hel Nõo Kam San Plv (EMS)

2) **kolbed** pl *kolbed* põhukandmise raamid – Lai (EMS)

3) **kõõlus|puu** kaelkoogud – Võn (EMS)

4) **.õlpa pl** <õlbaste, .õlpit> , **.õlpe pl** <õlbete, .õlpit> , **.õlpu pl** <.õlpide, .õlpit> kaelkoogud (MUL)

5) **õlp** : õlba : õlpa 'riidepuu'. Tekkinud tüvede koondumisel liitsõnast *õlgpuu(d)* [...]. Murdesõnal *õlpad*, *õlped* (mitm) on tähendus 'kaelkoogud', kirjakeeles võeti tüvi uues tähenduses kasutusse keeleuuenduse ajal. (ETY) Põh'a- ja Õdagu-Eestin (VMS perrä) ja mulgi keelen tarvitõdas kannipiõ tähendüsen muuhulgan sõnno *õlpa(d)*, *õlpe(d)*, *õlpu(d)* (lühenu sõnast *õlgpuu(d)*), a Võnnun (vasta Võromaa piiri) – *kõõluspuu*. Rassõ üldäq, kas *kõlpaq* (*kõlpõq*, *kõlpuq*?) om vana pikembä sõna (*kõõluspuuq*) lühendus vai katõst sõnast (näütüses *kaalpuuq* + *õlpu*) kokko pant riständvorm³.

lappagõ (imp pl)

Latzõ lappagõ Lauritzalõ, suurõ olkõ tälle sõbra; muido käsk mynõl koera-kõsõl katla alla minnä, ja tiiyat siis eski et tuli palama lääkei. (H II 51, 381 < Jaan Gutves, 1893 (Rõu))

Arvadaq tähendus: 'austage, kummardage'.

Muial:

Lappa! Min[eq] **lappa** unõlõ kätt! *Lats sis piad minema teretämmä ja uno kaele suud andma.* (ERA II 143, 297 < Jaan Gutves, Rõuge (1936/7))⁴

Kaeq kõrvalõ:

lapsama `lapsa|ma, (ta) *lapsap* Puh; `lapsam(m)a, *lapsada*, (ta) `lapsass V (-m[m]õ, -dõ Krl) lõõma, laksama; k ä t t l a p s a m a (peopesale) patsi lõõma *latsõ?* `lapsasõ kätt onulõ Krl; *kiä medä and latsõlõ, siss `ülti et `lapsa kätt kah* Har (EMS)

³ Riständvormi mõttö pakk vällä Karl Pajusalu isikligun kirävaihtusõn.

⁴ Kiräsaatja sõnaseletüs.

Gutves esiq om üten saadõtisõn (näüdüs ülevänpuul) seletänu ütelüst *kätt lappama*. Seo näütäs ollõv tõõsõnd laembalt tutvast ütelüest *kätt lapsama*, a Gutves and tälle veetse tõõsõ tähendüse, ku om ant EMS-n: ku EMS perrä *kätt lapsama* tähendäs '(peopesale) patsi löõma', sõs Gutvesi perrä *kätt lappama* hoobis '(teretama ja) käele suud andma'. Ka jutussõn paistus *lappama* tähendüs ollõv 'austama, kummardama' (tarvitõt üten päälkäänüsega). Käskjä kõnnõviie vormi välläütlemine piässi õigõlõ olõma *lapakõq*.

luit (3sg)

Sis om timä sääl saarõ pääl, luit niisama ümbre ja sööse marjo. (H II 51, 871 < Jaan Tamm, 1894 (Oudova < Põlva))

Arvadaq tähendüs: 'uitab, longib'.

Muial:

pois luitan jälle selle õõ sääl kambren ümmer (H I 3, 344 < H. Kosesson, 1891 (Trv))

Kaeq kõrvalõ:

luitama `luitama [...] uitama, lonkima (EMS)

Tähendüs võissi ollaq sama, mis põh'aeesti sõnal (EMS perrä) *luit(a)ma*, käänüs (*timä*) *luit* om selgehe võromoodulinõ ja näütäs, et sõna *ma*-infinitiiv võissi ollaq *luitma*. Jaan Tammõ jutussõn om sõnavara muido lõunõ-eestiline; tuu pand arvama, et *luitma* olõ-i illanõ põh'aeesti lain. Lõunõeesti kiilde küündümist näütäs ka tuu, et sõna tulõ ette mulgikiilsen Trv jutussõn. Sama tähendüsega sõnaq *kuit(a)ma* ja *uit(a)ma* ommaq olõman ka tarto keelen (VMS).

lõugalosit (pl p)

A nuokõsõ kullõ õs tuost midägi, ni ku esä ärr kuoli naksi nimä väega ul'l'i veljä pilkama, vði is sukugi nätä anniq ka tälle süvvä miä sai, muidõ lõugalosit (lõugalosit?) ni miä sai ïnnõ; a tüöd pidi vaesõkõnõ iks tegema nigu tsilkõ ïnnõ. (H II 3, 461 < Hindrik Prants, 1888 (Vas))

Arvadaq tähendüs: 'lõua alt söögijäänuseid'.

Prandsul näütäs õ tõõnõkõrd vällä nigu õ (juti asõmõl kats täppi). *lõugalo(d)sõq* võissi tähendäq söögiperri, miä ommaq suust vällä (lõvva ala) pudõnu. Vanõmban keelen om inämb sääntsit liitsõnno, mink edimäne puul om nimikäänüssen (*aidviir', kuus'hagu*).

megkerd ~ mekkerd (ipf 3sg)

*Veli es kuule sõsare keeldmisest midägi heit lätte veerde maha ja jõije suure janoga ni paljo kui tahtse, karas üles ja olliki valmis kits, **megkerd** ja leije ümbre lätte kepsu, seije haina ja üttel sõsarele söö saka haina kui süvva tahade.* (H I 10, 489 < Kaarli Sikk, 1897 (Vas < Kan))

*Kits **mekkerd** ja leije kepsu, kuts kuningad oma naisega lilli aida* (H I 10, 491 < Kaarli Sikk, 1897 (Vas < Kan))

Arvadaq tähendus: 'mökitas'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **mekerdama meckern.** (WIED)

2) ***meketama meketamma** Rõu; (ta) *meketäb* Kod; tn, p *mekketämist* Vai mökitama (EMS)

Paistus, et Sika Kaarli aigo võisõ *r*-iga vorm ka rahvakeelen olõman ollaq. Kaarli keeletarvitusõ perrä timä kirjapantuin jutussin pakussi, et sõna om peri timä kodokihlkunna Kanepi keelest. *ma*-infinitiiv võissi ollaq *mekerdämä*.

mino täüs

*Seeniaani oll ega aasta üks uma kolmsada ruublit Piiblide kirjutamise hääs kinknü, nüüid kaenu et vaeses jäänü, nii mõtõlnu: Ah ma olõ jo küllät ega aasta annu, tost om jo küllät **mino täüs**, mis ma inämb naka anma.* (H II 51, 831 < Jaan Tamm, 1894 (Plv))

Arvadaq tähendus: 'minu osa'.

Muial:

*Ilma saab **miu täüs** ja jäeb üle kah, mes mä nii paillu rabele.* (Nõo) (EKK I)
*oh saab ilma **miu täüs** kah, jääb ülegi, mes mä nii pallu ahnitsa.* (Nõo) (EMS: ilm² 1.)

*Küll saap ilma **minu täüs**, jääp ülegi.* (H II 19, 915 (26) < J. Siimus, 1890 (Kam) (EKK I))

Võinu ollaq ka liitsõna (*minotäüs*), tähendus arvadaq 'minu osa, minu jagu', täpsembähe 'mulle määratud või minult nõutud osa' (tuud näütäs ka tävvendüssõna *küllät*). EKK ja EMS andvaq sõna(paari) õnnõ ütelüsen *ilma saab/saap mi(n)u täüs*, EKK-n või ütelüse seletüses pitäq alajaotusõ päälkirja „Tagantkiirustajale“.

mõtsa kasvu (sg p)

Tõsel päival korjas sõsar hendale marju ja mõnda muud mõtsa kasvu mis söökis kõlvas seije neid, ja aije nii omma nälgä üle (H I 10, 490 < Kaarli Sikk, 1897 (Vas < Kan))

Arvadaq tähendus: 'metsataimi v metsataimede osi'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **kasv, kasvo, .kasvo** 1. kasv, kasvamine; 2. *taim; *puuq, puhmaq ja hainaq ommaq kasvoq* puud, põõsad ja rohttaimed on taimed (VEVS)

2) **kasv, kasvu** [...] 2) *Schuss, Schössling, Gewächs*, ilu-k. *Ziergewächs*, kiu-k. *Faserpflanze*, väädis-k., väädi-seltsi-k., vää't'-k., vää'tis-k. *Schlingpflanze* (WIED)

Wiedemannil om külh syna *kasv* üts tähendüisi 'Gewächs', a näüdüseq võivaq innemb ollaq peri tuuaotsõst eesti kir'akeelest. Rassõ üldäq, kas jutussõn või *mõtsakasv* ollaq (tarto vai talina) kir'akeele lain. Rahvakiilset tähendüst '(aasta)võsu, võrse, pealsed' (EMS) ei toeq tävvend *mõnda muud*, miä lask arvadaq, et ka mar'aq ommaq *mõtsakasvoq*. A *kasv* võissi tähendäq viil ka 'manokasunut' – sõs mitte terveht kasvo võro kir'akeele tähendüsen, a õnnõ mõnt söögikõlvolist ossa, nigu tuud ka mar'aq ommaq.

mängastellema

Jah nigu näet, tulle ka seltsi mängastellema! (H II 32, 565 < Johann Väggi, 1890 (Kan))

Ämärikuga tulnu üts vanatont sisse ja ütelnü, teil om tiidse (tiidso?) ka tarre tuudu, ma lää temaga mängastellema. (H II 32, 566 < Johann Väggi, 1890 (Kan))

Arvadaq tähendus: '(pikemalt) mängima'.

Muial:

Ange sängu ange mängo / Ange aigo mängastella... (H, Põlva 1, 45 (18) < Joosep Hurt & Johan Hurt & Eeva Hurt, 1865–1875 (Plv))

Kaeq kõrvalõ:

1) Ole kubo sai sulle uunutada 'uinutada' / Mättas vihko **mängaskela** (H, Põlva 1, 203 (119) < Joosep Hurt, 1865-1875 (Plv))

2) Siin iks märä **mängaskeli** / **Mängaskeli** hirnaskeli (H, Jagomann 171/3 (39) < Jakob Jagomann, 1878 (Vas))

3) **männatelema** = männitama, männitelema *spielen machen, spielen lassen* (WIED)

4) Lätsi na mäkke mässatch / Mäe ala **mängatelleh** (H, Põlva 1, 194/7 (114) < Joosep Hurt, 1865–1875 (Plv))

5) **mängätämä** [...] *mängät|ämmä* Har, -eme Trv Krk; *mängatamma* Plv; (ta) *mängätäb* Kod **1.** *mängitama* [...] `pernan *mängäten last lavva otsa pääl* Krk **2.** *mängima mi `väikene poišu nakass ka mängätämmä* Har; *laís jo? mängatass* Plv (EMS)

mäng-sõna tulõtis *mängätämä* tähendäs ka 'mängima'. Pikembäl vormil *männatelema* om tuu tähendus Wiedemannil külh puudus, a tulõ vällä üttest Põlva rahvalaalust: (*hobõsõq*) *lätsi* [...] *mängatelleh*. Sama tähendusega ommaq ka tõisist Põlva rahvalaulõst lövvedü *s*-iga tulõtisõq, säälhulgan *mängastella. ma-tegonime* välläütlemine või ollaq nii *mängastõllõma* ku *mängastellemä*.

paistiva (ipf 3pl)

sis lätsiva mõlõmba naase esägä uma esa mano ja ütlivä kos um sino kolmas poig esä üteli ma ei tiijä timäst midägi nuu muud kui paistiva pääle olgu kolmas poig siin (H II 71, 305 < Jaan Jakobson, 1903 (Vas))

Arvadaq tähendus: 'käisid (peale)'.

Kaeq kõrvalõ:

paistma [...] 4) *dringen, treiben*, ta paistis seda minu käest *er drang es mir ab*, herra paistab peale *der Herr dringt darauf, fordert es, sieht scharf darauf*, ta paistis veel peale viina *er forderte noch Branntwein*. (WIED) Sõna *paistma* tähendus *dringen, treiben* 'sundima, ajama' om sõnaraamatidõ hulgast olõman õnnõ Wiedemannil, kel om seo kottalõ terveh alajaotus (4) üten näüdüssidega.

peginü (nu-/nü-kesksõna)

Nüüd **peginü** *vana moori tüütär tulekit*. (H II 52, 356 < Joosep Poolakess, 1895 (Räp))

Arvadaq tähendus: 'kebinud'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **pegima** = pagema (WIED)

2) **pegima** *pegima* jooksuma, liduma küll *peginud edess, poosid `perrä; mine pegi, tyy ärä* Kod (EMS)

3) **pegima** < бѣгаты jooksuma; „Mägiste EEW 6:1974 osutab, et tegemist on tõenäoliselt vene laensõnaga, mitte verbi *pagema* variandiga, nagu näib oletavat Wiedemann.“ (VLEM)

Sõnaraamatini olõ-i seo sõna näidussit lõunõeesti keelist. Vabahelükuunkõla säädüse perrä piät I infinitiiv Räp sõnast olõma *pegimä*.

pini sälätäüs

Säältolli mõni pini sälätäüs maad suur Kuninga liin (H I 10, 490 < Kaarli Sikk, 1897 (Vas < Kan))

Arvadaq tähendus: 'penikoorem'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **peni|koorem** endisaegne pikkusühik [...] *siist um 'liina mitu peni 'kuurmat* Krl (EMS)

2) **pinikuurma**, -, -t³ penikoorem (VEVS)

Ku sõna olõ-i üleskirotaja hindä luud (*kuurma* asõmõlõ pant *sälätäüs*), sõs või tä ollaq peri kir'asaatja kodokandist Kanepi kihlkunnast, selle et Sikk saat' umaq jutusõq külh Vas kihlkunnast, a timä kirotõt kiil lätt kokko Kan (näütüses K. Sika sugulasõ J. Weitzenbergi kirjo) keelega.

pirne (pl n)

Vana muur pannu rüükma, kahr lahknu iks edesi, – Kunni vanast moorist pirne alale jäänüva. (H II 32, 540 < Johann Väggi, 1890 (Kan))

Arvadaq tähendus: 'räbalad'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **pernä** `pernä kõdumuld `pernä, `saisnu maa laada takan, virdsaga läbi käänü Võn (EMS)

2) **pireke** : pirekese : pirekest MRD 'natuke'; liivi *pirā* 'ümar tükk; lamba-, jänese-, kitsepabul; kuivanud okas'; soome *pira* 'raas, kild'. Häälikuliselt ajendatud tüvi. Häälikuliselt ja tähenduselt lähedasi sõnu on ka kaugemates sugulaskeeltes, udmurdi *pirj* ja handi *pār* 'raas, kild, tükike'. (ETY)

3) **pirem** *pirem* g -e pabul; väike vilets asi, räbal *kos kuiva kehvä* `puhma, sääl om marja `väikse nigu *pireme küllen*; `väikse verevä `kartuli olliva - - `korja [nagu] *koradi piremit*; õhuke räbäl, vana *pirem* Ran (EMS)

4) **piren** *piren* g -i (millestki väikesest) *Küll om nij viletse arakumarja, neist pirenitest ei saa midägi `sahti `kijitã Krk (EMS)*

5) **pirnak** *pirna|k* g -ku midagi väikest, peenikest, alamõõdulist [...] *marjad metsas õllid veel pirnakud Saa (EMS)*

Või ollaq tõõsõnd sõnast *pirem*, miã om tähendüsen 'räbal' teedäq Rannust. Lähkü tähendüse ja kujoga sõnno, kon seen om *n*-helü, löüd mulgi keelest ja Saarde kihlkunnast, või-ollaq om sugulanõ ka Võnnu sõna *pernä* 'kõdumuld'. *pire*-tüvega sõnaq tähendüsen 'pisut' ommaq tutvaq innekökkõ õdagusaari keelen, põh'aeesti ranna- ja põh'ahummogukeelen. Sõna vorm lupas arvadaq III pikkust, nimikäänüs jääs tiidmaldã, kõgõ tõõnäolidsemb olõssi *pirneq*.

piunumiselõ (tegevüsnimi, sg all)

... *ta saanu nii vaimustõdus Toro-Jüri häälitsusest et ka umma sügävimbi tuunõ es olõ jõudnu ärä keeldã piunumiselõ sekka lasta. (H II 52, 135 < Johan Väggi, 1894 (Kan))*

Arvadaq tähendüs: 'vingumisele'.

Kaeq kõrvalõ:

piuk¹ [...] **3.** torupilli toru (EMS)

Juttu om soest, kiã undas üten toropilli helüga. Tuud hellü tahtki sõna *piunumine* edesi andaq. Vet helüst om tulnu ka sõna *piuk* (EMS anna-i küll lõunõeesti näütit). Lähkü kujo ja tähendüsega tegosõnost om *kiunuma* EMS perrã olõman mulgi ja tarto keelen.

pootsokese (sg g)

Hukkamise himo om rikkal mehel iks sõameh, ta ei kannahtha kuigi kavva last hoita; ta tege üte kasti, pand pootsokese sinnã sisse, veese jõkke, esi tule kodo luoteh, et nüüd om lats surma saanu. (H II 52, 484 < Joosep Poolakess, 1895 (Räp))

Arvadaq tähendüs: 'väikse poisi'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **poisike(ne)** *poosike|ne* Kod MMg Nõo, g -se; *poosikõ|nõ, `pooskõ|nõ* g -õ Lut väike, noor poiss (EMS)

2) **poiss** *poiss* g *poisi* (-oe-) eP eL (n -sõ V), *poosi* Kod MMg T Lut (EMS)

3) **poosukene** (*d*) = poizikene (WIED)

4) **potska** *poítska* ~ `poítska ~ `pooítska **1.** väiksem vaat, tünn; potsik (EMS) Kujol *poods'okõnõ* (välläütlemine Räp keelen) om sõna Räp kihlkunnan seeniq olõman, niisamatõ ka deminutiivi põh'as ollõv vorm *poods'o* (teedüseandjaq: Luise Kalla, s 1942, Mait Meensalu, s 1959). Viimäne tähendäs paksu (nigu tõnn) inemist, a *poods'okõnõ* om hellänimi paksu latsõ kottalõ. Ka Räp kihlkunnan (olkõq et sõnaraamadug tuud anna-i) om tunnõt sõna *poiss'* umakäänüs *poosi* ja deminutiiv *poosikõnõ*, nigu näütäs pall'o üleskirotuisi rahvajutõst ja -laulõst (näütüses H II 32, 888 ja EÜS IX 1462 (49)). A mille om sõnalõ *poods'o(kõnõ)* mano tegünü *d'*? Pakussi, et tuud om mõotanu vinne lainsõna *po(o)ítska* (sõnast *бочка* 'tünder, tünn, vaat'); ka tublit (ja viil sissemähitüt) üsälast või nal'as kõrvu säädäq väikse tõnni vai potskaga.

pradistigu (sg g), pradistiku (sg ill)

Tütarlats läts irmuga **pradistiku** pakku, suurõ haukmiseka tul üts jahi pini **pradistigu** ette, hauksõ ja hunnas vaetpidämäda tütarlats pelläs ja värise irmust.

Sellepääle sõitsõ jahi seltskonnd **pradistigu** ette. Jahimeeste keskelt sõi[t]sõ uhkõsti rõivastatud miis koera kõrvalõ kai **pradistiku** sisse ja ehmtas ära, enese een pimestavalt ilusad naisterahvast nähes. (ERA II 143, 71/2 < Anna Jeret, 1936 (Urv))

Arvadaq tähendüs: 'padriku', 'padrikusse'.

Kaeq kõrvalõ:

- 1) **padristik** [...] padrik (EMS)
- 2) **paristik** [...] padrik, rägastik (EMS)
- 3) **põdristik** *põdristik* padrik *läts põdristikku* Urv (EMS)

Lähkü kujo ja tähendüsega sõnost ommaq tarto keelen olõman *padristik* ja *paristik* (edimäne ka Plv), õnnõ Urvastõst om kirja pant *põdristik*. *pradistik* (nigu ka *põdristik*) näütäs ollõv nigu kodusõpäälnne variant sõnast *padristik*. EMSn antu *pradi*-tüvega sõnaq ei küünüq Lõunõ-Eestile ja ei klapiq ka tähendüse poolõst.

puhatumas

... *massi' mehele viisast [viiskudest], miä iäle küsse, võti ka suurõ kuorma puhatumas ärr'*. (H II 3, 474 < Hindrik Prants, 1888 (Vas))

Arvadaq tähendus: 'puhtani, täiesti'.

Muial:

[...] *ni tapi nimä kõik viimäne puhatumas maaha, nigu üttegi inäb jää äs üle, ni sai tuo võõras sõda 'sõjavägi' kõik otsa*. (H II 3, 415 (131) < Hindrik Prants, 1887 (Se, Vas)) (LEPP)

Kaeq kõrvalõ:

1) **pinnutumass** täiesti ära *Tast vanast küünist, miä sai, umma? pinnutumass ar_palotõt* Vas (EMS)

2) **puhtamass** *puhtamass* Har Rõu täiesti [...] (EMS)

3) **puhtumass** täiesti, üleni *seo külä `palli` puhtumass kõik `maahha; villa\_`pahti siss kusõ `sisse, ku\_tu sinikivi jo `puhtumass lakka läts, ar_`sulli* Vas (EMS)

Vahtsõliinast kirja pant *puhtumas*⁵ näütäs vällä nigu lühenü kujo sõnast *puhatumas*; muial Võromaal om saman tähendüsen tarvitõt sõna seen *a-ga* sõnakuio *puhtamas*.

ramatas (pr 3sg)

Susi ja rebäne tulluva tagasi kaema, kahru nätten ütelnu susi: Kae vanna esä velle ol' ka iks rõuk, – kui malgaga üles juusk sis ol' maan kui ramatas. (H II 52, 55 < Johan Väggi, 1894 (Kan))

Arvadaq tähendus: 'prantsatas'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **ramauss** *ramau|ss g -sõ* (mingist mürast) *siss `ollgi tuu ramauss ja nii oll luku `vällä tõmmanu* Urv (EMS)

2) **rämätämä** *rämät|ämä* Kam, -eme San **1.** prantsatama; kärgatama *kui `kaklõma läts, satte maha nigu rämätäss* Kam [...] (EMS)

3) **rämävuss** *rämä|vuss* San, -vüss Ote mürin *nii suur rämävuss oll, ussõ lei lingist õkka `vällä* San (EMS)

Nätäq, et *ramatama* om Kan (ja vet ka Urv) vastus Tartomaalt kirja pant sõnalõ *rämätämä*.

⁵ Siin artiklin tarvitõdun võro kiräkeele kiräviien märgitäs puulpikkä *s-i* sõna lõpun üte-kõrdsõ tähega.

rüügnülas (rüügnalas?) (sg transl)

Kui ta matuse värehtist sisse aste, ja üle kääbaste kaehhas, läts mehe keha rüügnülas (rüügnalas?), – sest tema illus ja armas naine olli üte koolja kääpäst üles kaibnu, sei tema liha, ja jüri tema luid, suure iso ja ahnusega. (H I 8, 136/7 < Jaan Sandra, 1895 (Vas))

Arvadaq tähendus: 'pööritust tundvaks'.

Kaeq kõrvalõ:

räüge `räüge Vön Plv, `räugu Har, `räugu Urv paha, pööritav [...] *Sul läts süä `räugu (pahaks), selle sa lätsi är_söögi mant Urv; süä om `räügest lännü?* Plv (EMS)

Tähendüse poolöst võissi sõna ollaq köüdet sõnaga *räüge*, sõna lõpp om saajakäänüssen.

sikust (ipf 3sg)

Moodõ hüä meelega takan tulnu naane es taha inäb sammu edesi astu, muud ku sikust uma jala vasta õkva ku sikk, kedä tapa vijäs. (H II 51, 429 < P. Ruga, 1894 (Rõu))

Arvadaq tähendus: 'toetas (vastu)'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **sikastama** (*d*) (sikestama) *härten, abhärten, fest machen* (WIED)

2) **sikkuss** *sikkusõ sikkust* ihnsus (VVMS)

3) **sikõ?** *sikkõ sikõt* **1.** ihne **2.** vintske, sitke (VVMS)

4) **siku|tama** *sikutama, tõmbama* (VEVS)

5) **tukista|ma** **1.** (vastu) toetama; ennast üles ajama [...] **2.** vastu puiklema, punnima, vastupanu osutama (VEVS)

Nakkas silmä analoogia sõna *tukistama* võrokiilside tähendüisiga. Tegosõna võissi ollaq tulõtis nimisõnast *sikk* 'kitsede isasloom', õnnõ tuu sõna käänüs *sikk* : *sika*. Tulõtamisõs kõlbasi viil nimisõna *sikkus*, ku tuu tähendäsi (umahussõna *sikõq* perrä) ka 'vintskus, sitkus'. Või ka ollaq, et *sikustama* om hoobis tõõsõnd tegosõnast *sikutama* – tähendüse poolöst om *sikutaminõ* vai *tõmbaminõ* köüdet vastatukistamisõga. ETY ei arvaq sõnno *sitke* ja *sikutama* sugulaisis, a võro *sikkus* ja *sikutama* võissi ollaq köüdedü kasvai rahvaetümolooia läbi.

sipõldu (ipf 3sg)

Mine tijä, kuis mehekene sängu veere alt sängu ala sipõldu. (H II 73, 378 < Jaan Sandra, 1906 (Vas?))

Arvadaq tähendus: 'sipeldes sattus'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **siplema** [...] (VMS)

2) **tsiplema** siplema *Kam San Krl Har Rõu Vas Râp Lei Lut* (VMS)

3) **tsiplõma** *ísipõlda? `tsiplõss ísipõl`* siplema, rabelema (VVMS)

sipõlduma näütäs ollõv hindäkotsinõ tulõtis tegosõnast *siplõma*. VVMS perrä om Hummogu-Võromaalõ umanõ külh *tsiplõma*, a VMS näütäs, et sinnäqkanti küünüs ka ilma sõnaalostusõ *t*-ldä vorm. Õkva tuud tarvitäs hindä saadõtuin jutän Sandra Jaan.

suurtumas

Um tää kongi välän käügi pääl nink äkitselt pikse vihma nakas sadama, nii et tä inäb põrgu läve ega mulgu manu ei päse, ehk kohegi vette minnä ei saa, svs lüü pikne tä suurtumas arr nii et sinnine sau (suits) õnõ perrä jääs. (H II 60, 118 < P. Ruga, 1896 (Rõu))

kogõmada – niu tuulõst – tull tuu oppus, miä võõras miis opas ja miä meelest niu suurtumas arr oll unõnu, kah miilde. (H II 60, 122 < P. Ruga, 1896 (Rõu))

Tull suur pikse vihm nink välk lei, kuningast ehitä lastu keldre maa seen suurtumas purus. (H II 60, 128 < P. Ruga, 1896 (Rõu))

pruut pidigi uma pagõmise mõttõ suurtumas maha jätmä. (H II 60, 154 < P. Ruga, 1896 (Rõu))

Arvadaq tähendus: 'sootumaks'.

Muial:

Lei perä päid ka otsast, tap`p suurtumast ar`a. (ERA II 194, 88 < Ello Kirss, 1938 (Se))

Iljä ütél': „Oodaq, las suvi tulõ, maq tä häädä suurtumas arq.“ (ERA II 209, 119/22 (5) < Ello Kirss, 1939 (Se))

Kaeq kõrvalõ:

1) **suurdumast** sootuks (VMS)

2) **suutumaks** (suutumass) sootumaks (VMS)

3) **suütumass** sootuks Vas (VVMS)

4) **suutumast** sootumaks (VMS)

Sõna om samal kujol kirja pant ka Ello Kirsi täpsin ülestähendüisin Setomaalt. Või sõs uskuq, et ka Rõu kihlkunnan oll' XIX aastasaa lõpun kuuldaq *r*-helüga varianti. Sõna om keeleaoluulidsõlt olnu külh **sugu-* > *suu-* põh'aga, a nigu nätäq, om siin ja sääl tälle *r*-helü mano tegünü.

suuruta

„*Kas mina mõõtmist tiia; rahha om täll küll ilmotsata pal'lo; raha kel'dregi om terve vakamaa suuruta.*“ (H II 52, 724 < J. Poolakess, 1894 (Räp))

Arvadaq tähendüs: 'suuruse poolest'.

Muial:

Kivi sattõ nüüd Himmastõ maa pääle Jõgõharda, kos nüüd Kroonumõts um. Sääl vöi tedä egamiis nättä, suuruta ku talomehe sann. (H II 32, 837 (3) < S. Keerd, 1890 (Räp))

Kaeq kõrvalõ:

1) **laiuta** *laiuta* (-a?) Har Rõu Vas Lut; *laita* Se laiuti (EMS)

2) **piuta** *piuta* Krk Vön V (-a?) pikuti (EMS)

3) **suuruta** (*d*) = suurutaza; **suurutaza**, **suurutu** (*I*) *der Grösse nach, in der Grösse* (WIED)

Sõnna om tarvitõt ka tarto kir'akiilsen tekstin, a Räpinäl vöi tä sõski ollaq olnu rahvakeele sõna, ku rehkendäq, et *laiuta* ja *piuta* olliq võro keelen lajalt tutvaq ja nii Poolakess ku Keerd ommaq umin üleskirotuisin tarvitanu pia õnnõ rahvakeele sõnavarra. Külh olliq mõlõmbaq korjajaq peri Põlva kihlkunnast (põh'a puul Põlvat) ja tuu vöi ollaq mõotanu ka näide saadõtuisi tekste kiilt, nigu om nätäq mõnõst sõnavormist.

tragima

Vanamies tõmmas vihatselt küündrepuu ja jo selle tragima: „Teie raipe lähäte magama, ei viisi tüole nakata, a omgu oodap kuninga tüütär kängi!“ (H II 45, 475 < G. Luiga, 1892 (Kan))

Arvadaq tähendüs: 'nüpeldama'.

Kaeq kõrvalõ:

tra|gi, -gi, -ki tragi, agar (VEVS)

G. Luiga üleskirotus om peri Valgjärve valla tuust jaost, kon ommaq ülekaalun tarto keele joonõq. Lõunõeesti keelist om sõnaraamatihe jõudnu õnnõ üts *tragi*-tüvega sõna (*tragi* esiq) ja tuu ei tahaq tähendüse poolõst

seo tegosõnaga klappiq. Või mõtõldaq lainamist vinne keelest, kon *õpaka* tähendäs 'kaklus, löõming', a VLEM ei näütäq, et tuud sõnna eesti rahva-kiilihe olõssi lainat.

täsnäkest (sg p)

*Kui täll jo 50 aastakka turõ pääl oll, es olõ täll viel ütte hius karvakõst ei ka habõna **täsnäkest** halli näolist nätäki.* (E 45397 (13) < Gustav Sander, 1905 (Vas))

Arvadaq tähendüs: 'salgukest'.

Kaeq kõrvalõ:

1) **täsmä**, .tässiq, tässi katkuma, sakutama, sikutama (heina, juukseid, sulgi) (VEVS)

2) *täsmine om näputävve 'kaupa, ei olõ õigõhe 'kakmine Räp* (EMS: kaup)

3) **täss** raas *Kam* (VMS)

sõna *täsnäkene* ilma deminutiivilda vorm võissi ollaq *täsn*, a sääntse tüvega sõnna olõ-i Eestimaa keelist löüdäq. Tähendüse poolõst võissi lähkük ollaq *täss*-tüvega sõnaq, selle et nuuq nimetäseq midägi väikeist (näpotäüt?).

umas kõrras

*Kui jälle velle uutnuva, et vanõmb velli tagasi ei tulõ, pidänivä na nõuo, kumb neist **umas kõrras** otsma läts. Noorõmb ütelnü vanõmpallõ, et vanõmba õigus iks iil käüä, ja ni lännü vanomb velli kõkõ noorõmpast **umas kõrras** sõsard kui ka kõkõ vanõmpat veljä takkan otsma.* (H II 33, 288 < Joosep Tamm, 1889 (Ouduva, Sträkova < Plv))

*sis tull kunikas maitstva maitse ütte kõrra ärä läts vällä kullõma ei sa viil midägi arvu sis läts tõist kõrd võtt kulbi kätte siäs hüäsde põhjast üles maitse tõist kõrd läts jälle vällä kullõma es saa midägi arvu sis läts ka kok vällä **umas kõrras** kullõma tuu kuuld kuis kaarnas krongud* (H II 71, 209 < Jaan Jakobson, 1902 (Vas))

Arvadaq tähendüs: 'omakorda'.

Seo sõnapaar näütäski ollõv vastus eesti kir'akeele sõnalõ *omakorda* ja selle võissi tä ollaq ka kokko kirotõt – *umaskõrras*.

viteled (pr 2 sg)

hant üttel mes hääd sina mino käest tahhade, sina viteled minno aladi takkah. (EKmS 8°, 5, 188 < Jakob Jagomann, 1876 (Räp))

Arvadaq tähendus: 'vead (pidevalt)'.
Muial:

Repän tul'l jal' reega'. „Kikokõnõ, ma 'sinno videle ümbre tarõ!“ (RKM II 57, 128 < Herbert Tampere, 1953 (Se))

Kaeq kõrvalõ:

videlema (impers vedeldi) vedama *Lei Lut* (VMS)

Sõna õigõ välläütlemine olõssi *videlet*. *videlemä* seo tähendus ('kaua v korduvalt vedama, lohistama') om olõman pall' osin seto jutussin (ülevän-puul õnnõ üts näädüs), a sõnaraamatihe olõ-i tuu teedüs (Setomaal tarvi-tamisõ kottalõ) viil joudnu.

Ütelüseq

jalg ärä laonu

üts kõrd olli miis suurt tiid pitteh lännü olli jalg ärä laonu istõ maha õkva suurõ tii pääle jalga säädmä (H II 71, 95 < Jaan Jakobson, 1903 (Vas))

jalgo kinniq pandma ja jalgo vallalõ võtma ommaq lajalt teedäq ütelüseq, a *jalg äräq laonu* om trükülättist löüdmäldä. Tekstist tulõ vällä ütelüse seletüs: tsuvvakablaq ja jalgrätt ommaq vallalõ tulnu.

lõpe no teid tühä mõtsa pääle ärki olema; lõpõnu sinnu tühä mõtsa pääle

ka mändselle halvalõ nu ma uma tütre panni midä olõi nuu uma miis viil sundnu tegemä tuu pidi nuu väü puul ar tegemä lõbõnu sinnu tühä mõtsa pääle tima vana tihgõ pand nuu mu vana inemise viil vandsõl ial kündmä (H III 30, 770 < Jaan Jakobson, 1902 (Vas))

naas vele pini haukma ja kikas kirgma vana kuri visas kirstu säläst maha ja esi pand paku tütrik jäi kirstu mano saisma sis süläs vana kuri tuld üle ola tagasi ja üttel lõpõnu sinnu tühä mõtsa pääle et sa mull nii pallõ aigu ärä viitid poig aeli kõigõ üü kui jahi pini ja nüüd es saa naist ei mitte midägi (H II 71, 342 < Jaan Jakobson, 1903 (Vas))

Nüüd veel sai silmist sõkes tettü susi petüsest arvu, missugutsel viisil kerasarviku teda, nii häbemada kombel petnu, ja temä nägemise pääle,

naha tükü rippa lõõnü. Ta nakas kõigest väest kelme sõimama ja üteli: „**Lõpe no teid tühä mõtsa pääle ärki olema**, et tie nii vägevä olli’, ja mu tervüse ärr’ võti’. ...“ (H I 6, 682/3 < Jaan Sandra, 1894 (Vas))

Muial:

Oll tsiga vallalõ lastu, pitsit ta karva peijo, süläs maalõ ja üteli: „**Tspüüh sinno tühä mõtsa pääle arki olõma**, et sa nii ämmärdät. Pallo kärrä, veidü varra.“ (H II 72, 365 < Jaan Sandra, 1905 (Se))

Ah **sinno olõsi puusta mõtsa pääle**, ku keda tõrõldas latsi. (S 96485 (12) < A. Oinas-Tammeorg, 1934 (Se; EKK II))

Tüha mõtsa pääle, suurõ suu pääle, sinno uma jutuga. (RKM II 30, 194 (696) < V. Pino, 1949 (Se; EKK II))

Lõuna ajal ajab karjane karja lauta õeldes: „**Tüha mõtsa pääle halv silm!**“ (E 81648 (3) < Therese Tobre, 1932 (Se))

Ärqvanmisõ üteli, mink täpsemb sisu jääs ärq seletämälä. Võromaalt Vahtsõliinast om teedäq katõn tõõsõndin: lõpuga *ärki olõma* ja ilma tuulda. Setomaalt om teedäq ka variantõ ilma algussõnolda *lõpõq no*. Nii pais-tuski, et üteliuse põhiosa om *sinno/teid tühä/puusta mõtsa pääle*. Või-ollaq avitasõq seletüesele ligembäle pästäq seto kar’asõnaq *tühä mõtsa pääle halv silm*. A ku silmä asõmõl inemist hinnäst (*sinno/teid*) tahetas ärq saataq, mille sõs mõtsa *pääle*, mitte *sisse*?

pruukita päävä

Vaivalises elos ajanuva päiv päiväst läbi, mille joosul ka maija surm tulnu ja pernaist ütten ärä viinü, tema vaivalist elust pästmä. **Pruukita päävä** lännivä müüdä ja kuuljat tarvis mulda viijä, ommetegi ei olnu nii pallõ raha et opetajale haura raha oles jõudnu massa. (H II 32, 417 < Johann Väggi, 1889 (Kan))

Üteli *pruugita pääväq* jääs tähendüse poolõst hämäräs: kas om jutt sääntsest aovaihõst kuulmisõ ja puhtidõ vaihõl, ku mäantsitki kombit es piäq täütmä (vai nuuq jäiq täütmälä)? Vai tuu oll’ aig, minkast kavvõmb tohi es kuuljat hoitaq? Või ka ollaq, et seo om üleskirotaja hindä vällä mõtõld sõnapaar. Sõnaga *pruuk*’ om nimetet kõgõsugumaidsi kombit, näütüses *märdipäeva võeti jälle mitme pruugiga vastu* (E 23569/70 < P. Rootslane, 1896 (Võn)).

Kokkovõttõs

Võrokiilsist jutussist lövvetüide tundmalda sõnno siän om nii tego-, nimi-, määr- ku hõikussõnno. Silmä nakkas mitmõ sõnaliigi ala käüvide helü-perrä sõnno hulk (*piunuma, karhuut*). Arvadaq, et sääntseq sõnaq kõrrast sünnüseq, kaosõq ja sünnüseq vahtsõst, kooniq kiräkiil olõ-i näide siäst osa sõnakuiõ kimmäs muutnu. Nigu egä kõnõlõja, nii ka egä üleskirotaja või ollaq noid sõnno tsipa esiqmuudu kuuldnu ja edesi andnu (ka esiq tähtiga kirjja pandnu) ja või ollaq mõnõ manogi loonu, ilma et olõssi tundnu hinnäst rahvakeele vasta essüvät.

Lühendüseq

all – allatiiv (päälekäänüs), g – genitiiv (umakäänüs), deskr – deskriptiiv-sõna, fig – figuratiivnõ, ill – illatiiv (sissekäänüs), imp – imperatiiv (käskjä kõnnõviis), ipf – minnevaig, n – nominatiiv (nimekäänüs), p – partitiiv (osakäänüs), pl – mitmus, pr – preesens (ollõvaig), sg – singular (ütsüs), transl – translatiiv (saajakäänüs).

Har – Hargla, Hel – Helme, Hls – Halliste, Kam – Kambja, Hää – Hääde-meeste, Kan – Kanepi, Kod – Kodavere, Krk – Karksi, Krl – Karula, Lai – Laiuse, Lei – leivu, Lut – lutsi, M – mulgi, MMg – Maarja-Magdaleena, Nõo – Nõo, Ote – Otepää, Plv – Põlva, Puh – Puhja, Ran – Rannu, Rõu – Rõugõ, Röp – Röpina, Saa – Saarde, San – Sangaste, Se – seto, T – tartu, Trv – Tarvastu, Urv – Urvastõ, V – võro, Vai – Vaivara, Vas – Vahtsõliina, Vil – Viljandi, Võn – Võnnu.

Kirändüs ni veebilätteq

Annom, Inge; Risto Järv; Mairi Kaasik; Kärri Toomeos-Orglaan (koost ja toim)
2020. Eesti muinasjutud II. Loomamuinasjutud. (= Monumenta Estoniae Antiquae V.) Tartu: EKM Teaduskirjastus.

EKK I = Asta Õim, Katre Õim (koost) 2020. Eesti kõnekäänud I. (= Monumenta Estoniae Antiquae VII.) Tartu: EKM Teaduskirjastus.

EKK II = Asta Õim, Katre Õim (koost) 2020. Eesti kõnekäänud II. (= Monumenta Estoniae Antiquae VII.) Tartu: EKM Teaduskirjastus.

- EMS** = Eesti murrete sõnaraamat 1994–2025 (*a–riiüp*). Toim Anu Haak, Evi Juhkam, Varje Lonn jt. Tallinn: Eesti Keele Instituut. <https://arhiiv.eki.ee/dict/ems/>.
- ETY** = Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar (koost ja toim) 2012. Eesti etimoloogiasõnaraamat. Peatoim Iris Metsmägi. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <https://arhiiv.eki.ee/dict/ety/>.
- Hagu, Paul; Risto Järv (koost, toim) 2004.** Kahrukõrvaga Ivvan. Valimik setu ja Vastseliina muinasjutte Jaan Sandra kirjapanekutest. Tartu: TÜ eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool, TÜ Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus.
- LEPP** = Lõuna-Eesti pärimuse portaal. Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond. <https://www.folklore.ee/lepp/>.
- Peebo, Kadri; Juhan Peegel (koost) 1989.** Igal puul oma juur. Murdetekste Jakob Hurda kogust. Eesti NSV Teaduste Akadeemia, Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Raamat.
- MUL** = Mulgi sõnaraamat. Veebiversioon. Koost Kristi Ilves, Alli Laande, Triin Todesk ja Karl Pajusalu. Toim Karl Pajusalu, Ellen Niit, Marili Tomingas. Mulgi Kultuuri Instituut, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool. <https://arhiiv.eki.ee/dict/mulgi/>.
- SESS** = Eva Saar, Paul Hagu, Inge Käsi, Maeve Leivo, Hanna Pook, Karl Pajusalu (koost) 2020. Seto eripäraste sõnade sõnaraamat. Toim Eva Saar, Jüri Viikberg. Tartu–Tallinn: Emakeele Sihtasutus. <https://arhiiv.eki.ee/dict/setoeri/>
- VES** = Tiiu Erelt, Rein Kull, Helle Leemets, Henn Saari, Asta Õim (toim) 2000. Vene-eesti sõnaraamat I-II. Teine, parandatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Instituut. <https://www.eki.ee/dict/ves/>.
- VEVS** = Eesti–võro sõnaraamat. Võro–eesti sõnaraamat. Võro Instituut. <https://synaq.org/>.
- WIED** = Wiedemann, Ferdinand Johann 1973. Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Estnisch-deutsches Wörterbuch. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.
- VLEM** = Mari Must Mari 2000. Vene laensõnad eesti murretes. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- VMS** = Väike murdesõnastik I–II. Toim Valdek Pall. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1982–1989. <http://www.eki.ee/dict/vms/>.
- VVMS** = Inge Käsi 2011. Vanapärase võru murde sõnaraamat. Rõuge, Vastseliina, Setu. Toim Helmi Neetar. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Arhiivilätteg

ERAB = Eesti regilaulude andmebaas, 2003–2021. Koost Janika Oras, Liina Saarlo, Mari Sarv. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv. <https://doi.org/10.15155/9-00-0000-0000-0000-0008FL>.

ERMA = Eesti rahva muinasjuttude andmebaas. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv. <https://www.folklore.ee/muinasjutt/>.

Urmas Kalla: Unknown words, meanings, and expressions in Võro fairy tales

This article presents words found in texts written in the Võro language in the fairy tale database of the Estonian Folklore Archives that are not included in Estonian dialect dictionaries after Wiedemann's Estonian-German Dictionary or are used in fairy tales in a meaning unknown to the dictionaries mentioned; additionally, a few phraseologisms are presented. The meaning of most words can be deduced from the context or similar stems, which are presented in the article through quotations and dictionary entries; the latter also offer explanations about the possible origin and distribution of the words. For some words, however, the assumptions remain more subjective. A significant number of previously unknown words are onomatopoeic and, for that reason alone, variable in form over time and space.

Urmas Kalla: Tundmatud sõnad, tähendused ja väljendid võrukeelsetes muinasjuttudes

Artiklis esitatakse Eesti Rahvaluule Arhiivi muinasjuttude andmebaasi võrukeelsetes tekstides esinevaid sõnu, mis puuduvad eesti murdesõnaraamatuis pärast Wiedemanni „Eesti-saksa sõnaraamatut“ või leiavad muinasjuttudes kasutamist mõnes mainitud sõnaraamatule tundmatu tähenduses; lisaks paar fraseologismi. Enamiku sõnade tähenduse saab tuletada konteksti või sarnaste tüvede abil, need on artiklis esitatud tsitaatide ja sõnaraamatuist pärit märksõnartiklite kaudu; viimased pakuvad selgitusi ka sõnade võimaliku päritolu ja leviku kohta. Mõne sõna puhul jäävad oletused siiski subjektiivsemaks. Silmapaistev hulk senitundmatuid sõnu on onomatopoeetilised ja juba seetõttu ajas ning ruumis muutliku vormiga.